

**КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ
КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ
«АКАДЕМІЯ МИСТЕЦТВ ІМЕНІ ПАВЛА ЧУБИНСЬКОГО»
КАФЕДРА «МИСТЕЦТВО СПІВУ»**

РОМАНЧИШИН РОМАН ВАСИЛЬОВИЧ

**КРИТЕРІЇ ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОГО
АКАДЕМІЧНОГО СПІВАКА**

Галузь знань В «Культура, мистецтво та гуманітарні науки»
Спеціальність В5 «Музичне мистецтво»
Освітньо-професійна
програма «Спів»

Дипломна робота на здобуття освітнього ступеня
бакалавр

Науковий керівник:
Смиренський Володимир Миколайович,
кандидат педагогічних наук, доцент

Київ – 2025

Реєстрація _____
(номер)

« ___ » _____ 2024 р.

(прізвище, ініціали)

Дипломна робота допущена до захисту

Завідувач кафедри

(підпис)

(ініціали, прізвище)

(науковий ступінь, вчене (почесне) звання)

« ___ » _____ 2024 р.

Рецензент

(підпис)

(ініціали, прізвище)

(науковий ступінь, вчене (почесне) звання)

Рецензент

(підпис)

(ініціали, прізвище)

(науковий ступінь, вчене (почесне) звання)

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОГО АКАДЕМІЧНОГО СПІВАКА	7
1.1. Історичний розвиток української академічної вокальної школи.....	7
1.2. Основні підходи до підготовки вокалістів у педагогічній практиці.....	9
1.3. Вокальна техніка як основа професійного становлення співака.....	13
РОЗДІЛ 2. КРИТЕРІЇ ТА ПРАКТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ АКАДЕМІЧНОГО СПІВАКА	16
2.1. Професійні критерії оцінювання підготовки вокаліста.....	16
2.2. Комплексна модель формування співака: техніка, артистизм, сценічність.....	18
2.3. Роль індивідуального підходу у формуванні виконавської майстерності.....	22
РОЗДІЛ 3. МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ АКАДЕМІЧНОГО СПІВАКА	34
3.1. Методичні підходи до навчання вокального мистецтва.....	34
3.2. Роль педагогічного супроводу у процесі формування академічного співака.....	39
3.3. Сучасні технології у навчанні академічного співу.....	45
ВИСНОВКИ	53
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	56

ВСТУП

Актуальність обраної теми. Співак академічного напрямку – постать, яка вимагає більше, ніж просто сильний голос. Він щоденно працює над власним удосконаленням, розкриває зміст музичних творів, передаючи емоції, ідеї та історію через вокал. Сучасне суспільство диктує нові умови: оновлення репертуару, необхідність сценічної гнучкості, гармонійне поєднання традицій та сучасних віянь. Академічний вокал сьогодні розширює свої межі, виходячи за межі концертних залів, у пошуках нових форм, аудиторій та виражальних засобів.

Для українських співаків цей етап особливо відповідальний: у важкі часи війни саме мистецтво часто стає голосом нації. Відтак, формування професійного співака – це не тільки про техніку співу та майстерність, а й про виховання культурного амбасадора, який гідно представлятиме нашу державу, її біль, красу та незламність на світовій арені.

Актуальність теми дослідження також пов'язана з розвитком музичної освіти. Як навчити молодого вокаліста не просто технічно правильно співати, а й відчувати музику, пізнавати себе, взаємодіяти з аудиторією? Як виростити цілісного артиста, який буде не тільки виконавцем, а й співавтором творчості?

Вибір цієї теми обумовлений і моїм особистим досвідом. Як здобувач освіти-вокаліст, я щоденно відчуваю складність і захопливість процесу становлення співака. Це не тільки заняття з вокалу – це пошук свого звучання, сумніви, натхнення, сцена, виклики та маленькі перемоги. Я переконаний, що музика має здатність змінювати світ, а значить, надзвичайно важливо свідомо виховувати тих, хто її транслює.

Усі ці аспекти підкреслюють актуальність обраної теми дослідження.

Об'єктом дослідження є процес професійного становлення сучасного академічного співака.

Предметом дослідження виступають критерії, за якими оцінюється ефективність формування академічного вокаліста.

Мета роботи – дослідити та систематизувати основні критерії формування сучасного академічного співака з урахуванням сучасних педагогічних, мистецьких та соціокультурних умов.

Поставлена мета зумовлює необхідність рішення таких **завдань**:

1. Проаналізувати наукову та методичну літературу з проблеми формування академічного співака.
2. Визначити основні вимоги та критерії до сучасного академічного співака.
3. Розглянути вплив зовнішніх чинників (соціальних, культурних, технологічних) на процес формування співака.
4. Сформулювати практичні рекомендації щодо вдосконалення системи підготовки академічних вокалістів.

Методологічною основою становлять наукові підходи до вивчення академічного вокалу, вокальної педагогіки, виконавських традицій, репертуарних особливостей, а також історичних аспектів розвитку української вокальної школи.

Літературні джерела, що стали теоретичною базою даної роботи, можуть бути згруповані за такими напрямками:

1. Історичний розвиток української вокальної школи та її видатні представники. Ця група включає праці, присвячені становленню академічного вокального мистецтва в Україні, особливостям національних виконавських традицій, діяльності видатних вокалістів та педагогів. До них належать роботи В. Антонюка, Б. Гнидя, М. Жишковича, В. Врублевської, М. Колесси.
2. Педагогіка вокального мистецтва та методика викладання сольного співу. Джерела цієї категорії розкривають питання постановки голосу, формування вокальної техніки, педагогічні підходи до розвитку співочих навичок у здобувачів освіти. Особливої уваги заслуговують праці В. Антонюка, Є. Шуневича, Т. Карпатської, Д. Люша, В. Чайки.

3. Навчально-методичні посібники та вокальний репертуар. До цієї групи входять збірники арій, романсів, солоспівів українських та зарубіжних композиторів, укладені для здобувачів освіти вокальних факультетів. Це праці Є. Шуневича, С. Кишакевич, Л. Божко, М. Нижанківського та ін.

4. Мовно-орфоепічні аспекти вокального виконавства. У роботах цієї категорії розглядаються особливості дикції, орфоєпії, правильного мовлення у вокальній практиці, що є важливою складовою професійної підготовки вокаліста. До таких джерел належать праці Б. Базиликута, В. Верховинця, Г. Стаська, О. Стахевича.

5. Мемуари, творчі спогади та науково-публіцистичні праці вокалістів і викладачів. Ці джерела дозволяють глибше зрозуміти процеси формування співака через досвід конкретних особистостей, розкривають індивідуальні педагогічні стратегії та мистецький шлях. Прикладом є праці М. Голинського, О. Мишуги, Б. Микиші, Л. Дичко.

Практична цінність роботи полягає у формулюванні чітких критеріїв, які можуть бути використані у процесі професійної підготовки майбутніх академічних співаків у вищих мистецьких навчальних закладах. Запропоновані підходи до оцінки виконавських навичок, розвитку технічної й емоційної виразності можуть бути основою для вдосконалення навчальних програм та індивідуального підходу у вокальній педагогіці.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох основних розділів (дев'яти підрозділів), висновків та списку використаних джерел (28 позицій). Загальний обсяг роботи – 58 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОГО АКАДЕМІЧНОГО СПІВАКА

1.1. Історичний розвиток української академічної вокальної школи

Історичний розвиток української академічної вокальної школи – це багатосаровий, насичений подіями процес, що розгортається впродовж століть. Його неможливо сприймати лише як історію опанування технічних хитрощів співаками чи механічного копіювання європейських зразків. Це насамперед процес формування національної мистецької ідентичності через голос, який пройшов крізь суспільні потрясіння, культурні зміни, політичне гноблення, а водночас – через велику духовну глибину та прагнення до волі. Українська академічна вокальна школа постає із симбіозу багатовікової народної традиції, духовної музики, оперної культури, педагогічної практики та композиторської творчості. Її формування – це не тільки історія мистецтва, а й історія України, озвучена голосами її співаків.

Джерела академічного співу в Україні криються в глибинному фольклорному підґрунті. Українська пісня завжди відігравала виняткову роль у побуті, релігії, обрядах та щоденному житті народу. Саме фольклор заклав фундамент особливої вокальної інтонаційності, чуттєвості, емоційної відкритості, які з часом стали невід'ємною складовою академічного вокалу. Вже в козацькі часи у братських школах існували зачатки вокальної освіти, де вивчали церковний спів [3]. Монастирі, собори та духовні училища стали першими осередками систематичного вокального навчання.

У ХІХ столітті активізується професійна музична освіта в Україні. З'являються перші музичні школи та товариства, відкриваються філармонії, театри, концертні зали. Важливим етапом у розвитку вокальної школи стало відкриття музичних класів при Ніжинському ліцеї, Київському та Харківському університетах, діяльність Галицького музичного товариства у Львові. Але по-справжньому визначальною фігурою став Микола Лисенко –

не тільки як композитор та диригент, а й як реформатор музичної освіти. У своїй Київській музично-драматичній школі він вперше заклав підвалини національного підходу до навчання співу: поєднав знання європейських педагогів із глибоким розумінням українського фольклору [1]. Саме завдяки Лисенкові академічна вокальна школа в Україні набула чіткого спрямування: бути національною за духом і академічною за формою.

Подальший розвиток відбувався в складних історичних умовах. Радянська епоха принесла, з одного боку, можливості розбудови консерваторій, театральних інститутів, вокальних кафедр, а з іншого – сувору ідеологічну цензуру. Проте саме в цей період Україна подарувала світові видатних вокалістів, які залишили глибокий слід у світовій музичній культурі. Соломія Крушельницька – одна з найвидатніших постатей, що виступала на сценах Мілана, Парижа, Буенос-Айреса, Варшави, Львова. Її голос і сценічна харизма стали символом української співацької гордості. Іван Козловський залишався тісно пов'язаним з українською пісенною традицією. Зоя Гайдай, Борис Гмиря, Євгенія Мірошниченко, Марія Стеф'юк – усі вони сформували покоління, на якому тримався авторитет української вокальної школи [18].

У період незалежності відбувається значний зсув у свідомості виконавців і педагогів. Прагнення до автентичного, українського звучання починає превалювати над бажанням наслідувати західні чи східні зразки. Вокалісти, які пройшли радянську школу, передають свої знання новим поколінням, поєднуючи технічну досконалість із національною інтонаційністю. З'являються нові навчальні програми, удосконалюється методика, зростає кількість міжнародних конкурсів і фестивалів. Українські вокалісти стають лауреатами світових премій, що засвідчує високий рівень виконавської культури.

Сьогодні українська академічна вокальна школа функціонує в умовах викликів сучасності. Війна, еміграція артистів, руйнування культурної інфраструктури – все це не зламало, а радше активізувало пошук нових форм

музичної ідентичності. Вітчизняні консерваторії, такі як НМАУ ім. П. І. Чайковського, Львівська національна музична академія ім. М. В. Лисенка, Одеська національна музична академія ім. А. В. Нежданової – залишаються провідними центрами підготовки вокалістів [5]. У їхніх стінах поєднується класична спадщина з актуальними тенденціями сучасного музичного театру: режисурою, пластикою, психологічною інтерпретацією ролі.

У цей час спостерігається оновлення репертуару. Все частіше українські вокалісти звертаються до творів українських композиторів, романсів на слова Шевченка, Франка, Лесі Українки. Особливої популярності набувають сучасні твори з глибоким філософським підтекстом, що вимагають не лише техніки, а й внутрішньої глибини та драматичного чуття. Водночас академічна вокальна школа активно інтегрується в європейський мистецький простір [9]. Українські співаки здобувають освіту, стажуються та виступають у Франції, Італії, Німеччині, Швейцарії, що дає змогу збагачувати вітчизняну практику новими знаннями, методиками та сценічними підходами.

Отже, історія української академічної вокальної школи – це історія пошуку балансу між світовими стандартами та національною унікальністю. Вона свідчить, що сила українського голосу – не тільки у професійній майстерності, а й у здатності передавати глибоку емоцію, духовну наповненість, правду часу. І сьогодні, як і сто років тому, український академічний спів є засобом самовираження народу, його болю, гідності, незламності та краси. І саме в цьому – його велика культурна і гуманістична місія.

1.2. Основні підходи до підготовки вокалістів у педагогічній практиці

Підготовка академічного вокаліста у сучасному педагогічному полі – надзвичайно комплексна та багатогранна задача, яка передбачає не тільки здобуття технічних умінь, а й формування всебічної особистої, психологічної

та естетичної зрілості митця. Викладач не просто навчає співати – він супроводжує учня на шляху становлення як цілісної творчої особистості, здатної до виразного, усвідомленого та переконливого сценічного висловлювання [2]. Сучасні виклики вимагають від педагогів гнучкості, відкритості до нових підходів та глибинного розуміння внутрішнього світу своїх вихованців.

Основоположним принципом у вокальній педагогіці сьогодення є індивідуалізація освітнього процесу. Це означає, що кожен здобувач освіти розглядається як унікальний носій потенціалу – як голосового, так і творчого. У підготовці не може бути універсальних схем, котрі однаково добре працюватимуть для всіх. Враховуються анатомо-фізіологічні особливості голосового апарату (будова гортані, діапазон, тип резонаторів), психофізичні реакції, здатність до концентрації, швидкість засвоєння матеріалу, рівень мотивації, попередній вокальний досвід і навіть особистісний темперамент. Успішна педагогічна стратегія не стільки диктує, скільки відчуває, коригує, підтримує, адаптується – формуючи умови для розкриття кожного голосу у його природному тембровому багатстві та виразній інтонаційній мові.

Невід’ємною складовою якісної підготовки є поступове і логічне формування вокально-технічних навичок. Навчання будується на багатшаровому опануванні компонентів: постановка правильного дихання, розвиток опори, відчуття тіла як резонатора, формування артикуляційного апарату, відпрацювання інтонаційної точності, контроль за регістрами, техніка вокалізу, динаміка, штрихи. Особлива увага приділяється техніці звукоутворення: саме через неї голос набуває стабільності, чистоти, сили, гнучкості. Проте важливо наголосити, що техніка – це не самоціль, а лише засіб для втілення художнього задуму. Вона повинна розвиватися не ізольовано, а в тісному взаємозв’язку з емоційною виразністю, інтерпретаційним мисленням та сценічною взаємодією.

Одним з найважливіших напрямів роботи є формування художнього образу та музичної інтерпретації. Вокаліст – це не лише виконавець, який

точно відтворює ноти. Це – митець, який пропускає зміст твору через себе і наповнює його особистісним прочитанням. Тому у навчанні приділяється велика увага глибокому аналізу тексту, формуванню внутрішнього бачення образу, роботі з поетичним словом, драматургією твору. Важливо, щоб студент умів передавати не тільки структуру музики, а й її емоційний підтекст, приховані сенси, драму або світло, біль або надію. Це неможливо без розвитку уяви, емоційної пам'яті, здатності до емпатії, а також навичок акторської трансформації.

Надзвичайно важлива психологічна складова навчального процесу [8]. Голосовий апарат безпосередньо пов'язаний із психоемоційним станом людини. Будь-яке внутрішнє напруження, страх, невпевненість, комплекс – все це негайно відображається у голосі. Отже, викладач повинен не лише навчати техніки, а й бути тонким психологом: створювати атмосферу безпеки, довіри, підтримки, де здобувач освіти не боїться помилятися, експериментувати, пробувати. Сучасна педагогіка дедалі більше інтегрує у вокальну освіту тілесно-орієнтовані практики, техніки релаксації, дихальні вправи, які використовуються у психотерапії та акторській школі, і навіть елементи медитації.

Таблиця 1.1. Комплексні складові підготовки академічного вокаліста

Складова	Зміст	Приклади реалізації
Технічна	Дихання, фонація, дикція, інтонація, артикуляція	Вправи на дихання, вокалізи, вправи для артикуляційної чіткості
Психологічна	Впевненість, стабільність, зняття затисків	Психоемоційна підтримка, робота з тілом, техніки релаксації
Артистична	Уява, перевтілення, образність	Робота з текстом, аналіз персонажа, драматургія твору
Сценічна	Міміка, жести,	Заняття з акторської

	пластика, контакт з аудиторією	майстерності, сценічна мова, репетиції з режисером
Інтелектуально-естетична	Музичне мислення, естетичний смак, розуміння стилю	Аналіз епохи, стилістика композитора, взаємодія з музичною культурною спадщиною

Ще одним ключовим аспектом є сценічна підготовка вокаліста. Нині в мистецтві недостатньо лише якісно співати – потрібно вміти «жити на сцені». Пластика, жестикуляція, міміка, взаємодія з публікою, володіння сценічним простором – ті засоби, які формують цілісну присутність митця. Саме тому в навчальний план обов’язково включаються заняття з акторської гри, сценічного руху, сценічної мови, а також відеоаналіз виступів. Відтак студент починає сприймати своє тіло як засіб вираження поруч із голосом.

Слід підкреслити, що сучасний академічний спів – це не завмерла традиція, а жива, змінна система. Він вимагає від викладача здатності об’єднувати класичні підвалини (італійську школу, методи Ламперті, Маркезі, українські традиції) із сучасними засобами, комп’ютерним аналізом голосу, інтерактивними платформами, мультидисциплінарними проєктами [11]. Викладач стає не лише наставником, але й співучасником у творчому спілкуванні, фасилітатором, що відкриває перед учнем світ глибшого самопізнання через музику.

Підготовка академічного вокаліста – це комплексна система, в якій техніка, психологія, артистизм і педагогіка зливаються в одне ціле. Її мета – не тільки сформувати «професійний голос», а й посприяти становленню повноцінного митця, що мислить, відчуває, відображає через музику себе, свій народ, свою епоху. Сучасна педагогіка покликана не лише навчити співати, а й виховати особистість, яка своїм голосом може дарувати світові красу, правду і глибину людського духу.

1.3. Вокальна техніка як основа професійного становлення співака

Вокальна техніка відіграє ключову роль у професійному розвитку академічного вокаліста. Вона розглядається не просто як набір механічних умінь, а як цілісна система, що формує якість виконання, стабільність звучання та можливість самовираження митця. Завдяки технічній майстерності співак здатен передавати глибокі емоційні стани, витримувати складні музичні конструкції, долати фізичні навантаження та забезпечувати довгострокову професійну діяльність без шкоди для голосового апарату.

Фундаментом вокальної техніки є дихання. В академічному співі дихання не є просто фізіологічним процесом, а усвідомленим, інструментально орієнтованим механізмом, який формує опору, динаміку, тривалість фрази та емоційну виразність. Важливо, щоб дихання було не поверхневим, а діафрагмально-контрольованим, залучаючи міжреберні, черевні та поперекові м'язи. Викладач має навчити здобувача освіти відчувати дихання як внутрішнє джерело сили, енергії та рівноваги, а не як зовнішній контроль [12]. Робота з диханням також має психологічний аспект, адже контроль над дихальним процесом допомагає співаку справлятися з хвилюванням, знижувати тривожність та зосереджуватися на музичному матеріалі.

Іншим важливим елементом техніки є опора голосу. Це поняття об'єднує координацію дихального тиску з роботою діафрагми, черевного пресу та голосових зв'язок. Без належної опори голос втрачає стійкість, наповненість, тембральну глибину, стає ламким і нестабільним. Використання опори дозволяє співакові контролювати звук протягом усієї фрази, формувати чіткі динамічні переходи, тримати інтонацію навіть на великих сценах. Робота над опорою повинна включати вправи на статику й динаміку, роботу з різними типами фонації, чергування напруги і розслаблення м'язових груп.

Вокальна техніка також включає детальну роботу над артикуляцією та дикцією. Співак повинен чітко вимовляти слова, незалежно від мови

виконання. Артикуляційний апарат – губи, язик, щелепа, м'яке піднебіння – має бути одночасно активним та пластичним. Нечітка дикція призводить до втрати сенсу тексту, а відповідно і до послаблення емоційного впливу виконання [15]. Тому робота над звуками – голосними та приголосними – здійснюється не лише як фонетичне тренування, але й як засіб художнього оформлення вокального образу. Особливу увагу варто приділити орфоепічним нормам при виконанні іноземною мовою, що потребує постійної співпраці з фахівцем з мовної підготовки або викладачем у рамках курсу «Фонетика для вокалістів».

Наступним важливим компонентом є розвиток реєстрової єдності голосу. Природна будова голосового апарату передбачає наявність різних реєстрів – грудного, середнього, головного. У процесі співу важливо досягти такого рівня техніки, щоб реєстрові переходи були непомітні для слухача, а голос зберігав однорідність тембру на всьому діапазоні. Саме цьому аспекту приділяється значна увага в методиці: викладач аналізує слабкі місця, відшукує пасажні точки, навчає співвідносити дихальний тиск, положення м'язів гортані та акустичну настройку резонаторів [17]. Інтеграція реєстрів – складний процес, який вимагає терпіння, точності та багатократного повторення під акомпанемент фортепіано або з використанням спеціальних технічних засобів.

Окремо варто згадати про динаміку, штрихи, звукові переходи, кольористику тембру. Саме ці елементи роблять вокальне виконання живим, виразним та насиченим. Змінюючи мікродинаміку у фразі, співак здатний створювати напругу або розслаблення, передавати психологічні нюанси персонажа чи ліричного героя. Робота над динамікою потребує високого рівня вокального слуху, внутрішнього контролю та усвідомленості. Її формування здійснюється через вправи на *crescendo* і *diminuendo*, контрастні фрази, вивчення фрагментів з різним динамічним навантаженням, аналіз драматургії твору.

Не менш важливим є формування інтонаційної точності. В

академічному співі фальш – це не просто технічна помилка, а порушення художньої цілісності твору. Робота над інтонацією – це не лише вправа на слухову точність, але й на зосередженість уваги, м'язову пам'ять, координацію слуху та голосу [13]. Слухове самоконтролювання формується роками – через сольфеджування, спів унісону з фортепіано, роботу з камерним ансамблем.

Насамкінець, необхідно підкреслити, що вокальна техніка – це нескінченний процес. Навіть найвідоміші співаки – такі як Лучано Паваротті, Монсеррат Кабальє, Дмитро Гнатюк – визнавали, що продовжували працювати над технікою протягом усього життя. Це – шлях постійного вдосконалення, адаптації до вікових змін, нових стилістичних вимог, зміни репертуару. Техніка існує разом з артистом, зростає, змінюється, удосконалюється досвідом. І чим міцніша технічна база, тим більше свободи для творчості.

Вокальна техніка є не лише основою для звукової стабільності, але й необхідною умовою для реалізації художнього задуму. Вона формує основу для сценічної впевненості, дозволяє співаку взаємодіяти з партитурою, публікою, оркестром, режисером. І найголовніше – вона створює простір, у якому голос стає інструментом душі, здатним торкнутися найглибших емоцій слухача. Без глибокої технічної роботи не може бути повноцінного академічного співу – як не може бути будинку без фундаменту. Вокальна техніка – це не просто основа, а й серцевина професійної майстерності співака.

РОЗДІЛ 2.

КРИТЕРІЇ ТА ПРАКТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ АКАДЕМІЧНОГО СПІВАКА

2.1. Професійні критерії оцінювання підготовки вокаліста

У процесі здобуття фаху академічного вокаліста, надзвичайно важливу роль відіграє система професійного оцінювання. Вона не тільки дозволяє встановити поточний рівень розвитку виконавчих вмінь, а й допомагає виявити зміни в творчому зростанні, вказати на сильні та слабкі сторони особистості на шляху до професійного становлення. Це оцінювання має базуватися на об'єктивних, чітко визначених параметрах, які враховують технічні, артистичні, фізіологічні та психологічні аспекти вокальної підготовки.

Оцінка якості підготовки має бути більше, ніж просто фіксацією фактів. Вона вимагає всебічного аналізу розвитку голосового апарату, здатності до інтерпретації, сценічної майстерності та вміння студента самостійно мислити в художньому ключі [19]. Особливо важливою є розробка структурованої моделі критеріїв, що дозволить викладачам більш ефективно визначати рівень підготовки та коригувати процес навчання.

Нижче наведена узагальнена таблиця 2.1 з професійними критеріями, що можуть використовуватися для оцінки підготовки вокаліста на різних етапах його навчання.

Таблиця 2.1. Основні професійні критерії оцінювання академічного вокаліста

Критерій	Показники	Рівні володіння (оцінювання)
1. Вокально-технічні навички	Дихання, опора, інтонація, дикція, регістри, рівність звучання	Високий / Середній / Низький
2. Чистота	Вміння точно	Точне / Помірно точне

інтонування	відтворювати висоту звуку, відчуття ладо-інтонаційної структури твору	/ Нестійке
3. Артикуляційна виразність	Чіткість мовлення, орфоепія, дикційна злагодженість	Виразна / Частково виразна / Недостатня
4. Темброва насиченість	Глибина, колір, емоційна наповненість тембру	Збалансований / Частково сформований / Сухий
5. Музично-виразні засоби	Динаміка, фразування, агогіка, штрихи, стильове відчуття	Змістовно виражені / Частково виражені / Відсутні
6. Інтерпретація музичного образу	Здатність до емоційної передачі, розкриття змісту твору, особистісне переживання	Переконлива / Частково переконлива / Поверхнева
7. Сценічна культура	Поведінка на сцені, вміння тримати контакт з глядачем, постава	Органічна / Напружена / Невпевнена
8. Самостійність у підготовці	Вміння самостійно працювати над твором, аналізувати, редагувати	Висока / Помірна / Низька
9. Художня зрілість	Стильова грамотність, усвідомлення жанру, естетична глибина виконання	Сформована / Частково сформована / Відсутня
10. Психофізичний баланс	Здатність до концентрації, психологічна стабільність під час виступу	Стабільний / Змінний / Напружений

Професійне оцінювання – це не просто констатація здобутків, а інструмент педагогічного впливу. Воно дає змогу створити дієву траєкторію подальшого поступу кожного здобувача, беручи до уваги його персональні особливості. Скажімо, вокаліст з високим рівнем тембрової культури, але нестабільною інтонацією, потребуватиме роботи не над виразністю, а над слуховим самоконтролем та інтонаційною стійкістю.

Важливу роль відіграє динамічне оцінювання – тобто зіставлення результатів здобувача освіти на різних етапах його навчання. Це дає змогу прослідкувати прогрес і вчасно виявити стагнацію чи регрес у формуванні навичок. Викладач, використовуючи комплекс критеріїв, може не лише скоригувати педагогічні підходи, але й мотивувати здобувача, демонструючи реальні досягнення та зони для вдосконалення.

Варто також відзначити, що сучасні педагогічні підходи дедалі більше схиляються до гнучких, не уніфікованих систем оцінювання, які беруть до уваги не тільки стандартизовані параметри, а й такі складні показники, як артистизм, емоційна глибина, креативність у виконанні [23]. У такому випадку критеріальне оцінювання поєднується з суб'єктивно-експертною думкою фахівця, що дозволяє врахувати і технічний, і художній аспекти водночас.

Професійні критерії оцінювання підготовки вокаліста мають бути багатограними, динамічними та індивідуально адаптованими. Вони покликані не лише контролювати процес, а й підтримувати, надихати, направляти розвиток співака як митця і як особистості. Правильно вибудована система оцінювання сприяє ефективному виконавчому становленню, а також формуванню високого рівня самосвідомості та самоаналізу у майбутнього академічного артиста.

2.2. Комплексна модель формування співака:

техніка, артистизм, сценічність

Формування академічного співака – це багатограний та складний процес, що виходить за межі простого опанування технічними вміннями.

Щоб співак постав перед публікою як повноцінний артист, необхідно розвивати не тільки стабільну вокальну техніку, а й здатність донести емоційний зміст музичного твору, а також впевнено почуватися на сцені, взаємодіяти з публікою, колегами та режисером. У педагогіці все більшої ваги набуває створення комплексної моделі підготовки співака, яка об'єднує три основні складові: техніку, артистизм та сценічність. Кожен з цих компонентів взаємопов'язаний та взаємно підсилює інші, формуючи цілісного, багатогранного виконавця.

Перший структурний елемент – вокальна техніка – є фундаментом всього процесу. Без технічної стабільності голосу неможливо досягти високих творчих результатів. Вона охоплює контроль дихання, підтримку звуку (опору), формування чіткої дикції, інтонаційної точності, артикуляції, тембрової насиченості та регістрової рівності [25]. Для її розвитку використовуються дихальні вправи, вокалізи, етюди, що розробляються з урахуванням індивідуальних особливостей голосу. Наприклад, здобувачі освіти з недостатньою динамікою в середньому регістрі працюють з вправами на перехідні звуки (пасажі), а для гнучкості тембру застосовують звукоряди з варіативною динамікою (наприклад, *crescendo–decrescendo* на трелі).

Другий аспект – артистизм – є емоційним та інтелектуальним підґрунтям, що перетворює технічне виконання на мистецтво. Артистизм – це вміння глибоко відчувати зміст твору, передавати його внутрішню драматургію, створювати музично-поетичні образи. Робота над артистизмом передбачає не тільки вивчення тексту, а й занурення в контекст епохи, авторське бачення, характер персонажа. Скажімо, працюючи над арією Лауретти з опери «Джанні Скіккі», здобувачі освіти спочатку аналізують текст, потім створюють уявний портрет героїні: її вік, емоційний стан, життєві обставини. Тільки після цього відбувається етап музичної інтерпретації, де здобувач втілює персонажа не зовні, а зсередини, через себе.

Третій компонент – сценічність – підносить підготовку на рівень сценічної майстерності. Вміння володіти тілом, жестом, поглядом, взаємодіяти з партнером або умовною публікою є ключовим у створенні повноцінного сценічного образу. Цей компонент розвивається на спеціальних заняттях з акторської майстерності, сценічного руху, пластики, пантоміми. Наприклад, під час роботи над фіналом «Кармен» здобувач виконує дует з партнером, попередньо відпрацювавши не лише вокальні партії, але й кожну сценічну дію – від напруженої мовчазної паузи до кульмінаційного моменту. Відеоаналіз виступу допомагає виявити недолатності в рухах або невпевненість у погляді, що свідчить про незавершеність сценічного образу.

Для наочності комплексну модель можна подати у вигляді структурованої таблиці 2.2:

Таблиця 2.2. Комплексна модель формування академічного співака

Компонент	Характеристики	Форми роботи / методики
Вокальна техніка	Формування дихання, опори, артикуляції, інтонації, тембрової гнучкості	Дихальні вправи, технічні етюди, вокалізи, робота над регістрами, вправи на дикцію
Артистизм	Емоційна виразність, уява, внутрішнє переживання, образність виконання	Інтерпретація вокальних творів, аналіз тексту, асоціативні вправи, імпровізаційні завдання
Сценічність	Пластика тіла, виразна міміка, позиціонування на сцені, контакт із глядачем	Вправи зі сценічного руху, акторська майстерність, сценічні етюди, відеоаналіз власних виступів

Приклад 1: Робота над романсом М. Лисенка «Безмежнеє поле»

На уроках сольного співу здобувачка освіти працює над романсом

Миколи Лисенка. Перший щабель – вокально-технічний: опрацювання опори, плавності фраз, точності інтонування у зоні підвищеного регістру. Другий щабель – інтерпретаційний: викладач заохочує створити емоційний образ ліричної героїні, яка споглядає природу, водночас відчуваючи самотність. Здобувачка акцентує динамічні штрихи (p–mf–crescendo), виділяючи «поле», «небо», «сльози». Третій щабель – сценічна робота: розташування на сцені, робота з поглядом, пластикою рук, вивчення жестів, що відповідають драматургії твору.

Приклад 2: Арія Фігаро з опери Моцарта

Здобувач-чоловік працює над арією Фігаро «Se vuol ballare». Тут технічний складник – це чіткий ритм, дикція, контроль динаміки. Артистизм передбачає створення хитрого, іронічного, рішучого образу. Педагог радить візуалізувати сцену інтриги та внутрішньої стратегії героя. Сценічна робота проходить з партнером, що виконує роль уявного глядача-графа, на якого спрямований кожен погляд, кожен крок.

Приклад 3: Сценічна композиція за романтичним циклом

На старших курсах здобувачі освіти створюють сценічну композицію за вокальним циклом Шумана. Кожен співак отримує окремий номер та розробляє мізансцену: сценічне розташування, жести, міміку. Одночасно відбувається групова робота з акторським тренером, що допомагає узгодити мову тіла з музичною емоцією. На фінальному показі оцінюється не лише вокал, але й цілісність сценічної поведінки, здатність до імпровізації в межах образу.

У практиці вокального навчання важливо забезпечити гармонійне поєднання цих трьох компонентів. Якщо один з них розвивається відокремлено, це погіршує загальний рівень підготовки. Наприклад, технічно підготовлений співак, що не має сценічної виразності, ризикує залишитися «холодним» виконавцем, тоді як артистично чуттєвий, але технічно слабкий співак не зможе втілити навіть найглибший задум без шкоди для голосу.

Особливість комплексного підходу полягає в тому, що він дозволяє

формувати не лише вокаліста, але й повноцінного артиста сцени. Для цього необхідно створювати на заняттях умови, в яких здобувач може одночасно працювати над технікою, емоцією та сценічною поведінкою [28]. Наприклад, вивчення арії може супроводжуватися аналізом художнього тексту, вправами на уяву, паралельною роботою з режисером чи педагогом зі сценічної майстерності.

Як бачимо, така модель формування вимагає постійного залучення міждисциплінарних ресурсів: співпраці з концертмейстером, сценічним режисером, педагогом з пластики, викладачем іноземних мов. Це дозволяє майбутньому співакові з самого початку відчувати себе не просто учнем, а й артистом, який має працювати в синтезі музики, дії та думки.

Отже, комплексна модель формування академічного співака ґрунтується на розумінні єдності технічної, емоційної та сценічної складових. Такий підхід дає змогу досягти цілісного розвитку особистості виконавця, здатного до повноцінної художньої реалізації. У результаті формується не тільки професійний вокаліст, але й самобутній артист, готовий до роботи на великій сцені та до спілкування з публікою через музику, рух та слово.

2.3. Роль індивідуального підходу у формуванні виконавської майстерності

Формування виконавчої майстерності академічного співака – це надзвичайно делікатний, багатошаровий процес, що потребує від викладача не тільки професійних знань, а й високої інтуїції, гнучкості в підходах, емпатії та педагогічного чуття. У самому серці цього процесу – здобувач освіти, як особистість, яка має унікальний голос, темперамент, емоційний склад і власне бачення мистецтва. Завдання педагога не в тому, щоб просто «вкласти» універсальні знання, а в тому, щоб розкрити, посилити, підтримати і спрямувати природні здібності, сформувавши з них свідому та вільну виконавську індивідуальність.

Індивідуальний підхід у вокальному навчанні заснований на переконанні, що немає «середнього» здобувача освіти – кожен приходить з

різним рівнем підготовки, типом голосу, стійкістю до психологічних навантажень, музичною пам'яттю, та сценічною розкутістю. Наприклад, здобувач може мати чудовий природний тембр, але при цьому відчувати панічний страх перед виступом. Інший – навпаки, може почуватися впевнено на сцені, але мати суттєві технічні недоліки у звукоутворенні. Педагог має постійно «зчитувати» ці особливості, бути уважним до реакцій учня не тільки під час уроку, а й у процесі загального навчання.

Перший крок – це детальна діагностика, мета якої виявити як сильні сторони, так і проблемні ділянки, що потребують корекції. Оцінюються координація дихання, діапазон голосу, техніка фонації, артикуляція, інтонаційна стабільність, здатність до фразування. Одночасно враховуються й такі фактори, як тип темпераменту, реакція на похвалу та критику, рівень мотивації, здатність до глибокого емоційного занурення. Одним здобувачам потрібен м'який, обережний підхід, іншим – структурований і вимогливий стиль роботи.

Таблиця 2.1. Основні параметри, які враховуються при реалізації індивідуального підходу у навчанні вокаліста

Параметр	Варіанти прояву	Педагогічна реакція / Методика врахування
Тип голосу	Сопрано, мецо-сопрано, тенор, баритон, бас	Вибір відповідного репертуару, специфічних технічних вправ
Дихальні можливості	Глибоке, поверхнєве, з затиском, нестабільне	Робота над тренуванням діафрагми, впровадження дихальних комплексів
Темперамент	Інтровертований,	Зміна способу подачі

	експресивний, сором'язливий	матеріалу, темпу, змістовного акценту
Швидкість засвоєння	Висока, середня, повільна	Побудова програми з різними навантаженнями і повторюваністю
Психологічна чутливість	Висока емоційність, тривожність, стресові реакції	Емоційна підтримка, зниження напруги, створення безпечної атмосфери
Артистичність	Вроджена, помірна, слабо виражена	Введення акторських вправ, робота з фантазією, уявленням, мімікою

Аби глибше збагнути ефективність індивідуалізованого підходу у підготовці академічного вокаліста, варто розглянути конкретні педагогічні кейси з реального освітнього процесу. Саме практичні приклади показують, як теоретичні засади – гнучкість, емпатія, адаптивність, міждисциплінарність – реалізуються у щоденній взаємодії викладача з вокалістом. Далі подано опис кількох типових кейсів, які ілюструють, як індивідуальний підхід дає змогу не тільки подолати технічні чи психологічні труднощі, але й сформувати впевненість, сценічну свободу та справжню виконавську майстерність.

Катерина, 18 років – перший курс, тендітна дівчина з природним, світлим ліричним сопрано, яке одразу ж зачарувало м'якістю тембру. Проте вже на перших заняттях стало очевидно: Катерина дуже чутлива до невдач, швидко замикається в собі після будь-якого зауваження, а зона верхнього регістру — «ахіллесова п'ята» її голосу. На ноті «фа» другої октави голос неначе втікає, зникає опора, виникає дрижання в підборідді, а часом і сльози – від власної безпорадності.

Педагог замість суворих технічних корекцій вирішує змінити логіку занять. Спершу – релаксаційні вправи на підлозі, щоб зняти м'язову напругу з діафрагми, плечей, обличчя. Далі – методика Александра: навчання здобувачки «чути» власне тіло, працювати з простором і внутрішньою увагою. Розспівування відбувалося не в традиційній манері, а з використанням м'яких приголосних (м, н, в) – аби зняти страх перед відкритими голосними, що провокували тиск на голосові зв'язки.

Упродовж двох місяців заняття мали майже терапевтичний характер – без поспіху, з постійною емоційною підтримкою. Репертуар підібрано з огляду на її внутрішній стан: ліричні українські народні пісні, камерна музика Лисенка, легкі арії з мінімальними вокальними стрибками. І вже на четвертому місяці Катерина вперше взяла «ля» другим голосом без втрати опори – з посмішкою на обличчі та блиском в очах. Педагог зазначив, що це був не просто вокальний, а особистісний прорив. Індивідуальний підхід, м'який, некритичний простір довіри – виявився ключем до розкриття її потенціалу.

Олександр, 21 рік – третій курс. Юнак з харизматичною зовнішністю, впевненою поставою і блискучими очима, який миттєво привертає увагу. На вступному прослуховуванні він виконав народну пісню з таким вогнем і драйвом, що комісія аплодувала стоячи. Але... технічно його вокал був «сирий»: дикція «змазана», дихання поверхневе, голос «вискакував» на форте без опори, бракувало артикуляційної точності, особливо у творах зі складним текстом.

У цьому разі педагог вирішив не «понижати» його природний артистизм, а, навпаки, поставити його в центр освітнього процесу. Олександрові запропонували роботу в сценічному дуеті – щоб створити емоційний контакт і зміцнити відчуття фрази живої взаємодії. Також додали спеціальні вправи для розвитку гнучкості нижньої щелепи та роботи з резонаторами через вправи на звуки «ню», «мі», «ві».

Одночасно здобувач почав працювати з педагогом зі сценічного руху:

опановував елементи пластики, позиціонування, зміни мізансцен. Це допомогло йому краще відчувати власне тіло, уникати затискачів у плечах та шиї під час співу. За пів року Олександр виконав роль Онегіна в студентському показі оперної сцени, демонструючи вже не тільки виразну гру, а й відчутне зростання в техніці звукоутворення, особливо в середньому регістрі. Його дикція стала чіткішою, з'явилася інтонаційна стабільність, дихання зміцнішало.

Олександр не став «академічним ідеалом», натомість залишився собою – артистом, який дихає сценою. І саме завдяки індивідуальному підходу – коли педагог не зламав його природу, а навчив посилювати сильне і послідовно виправляти слабке – він отримав простір для органічного, цілісного зростання.

Марія, 23 роки – магістратура, мецо-сопрано з глибоким тембром. На перший погляд – впевнена, спокійна, навіть трохи стримана. Але за фасадом – внутрішня напруга й постійна критичність до себе. Її голос – сильний, округлий, але... «закритий». У верхньому середньому регістрі з'являлося зайве тремтіння, як реакція на внутрішній страх «не відповідати». Вона сприймала себе «не такою як треба» – надто низький голос, надто «нежіночий», надто серйозний.

Педагог вирішив не починати з техніки, а з розуміння образу самої себе. Було запропоновано вести «вокальний щоденник» – у ньому Марія описувала, що відчуває, коли співає ту чи іншу фразу, де відчуває напругу, що думає про себе в момент виконання. Це дало змогу і здобувачці, і викладачу краще усвідомити психоемоційні бар'єри.

На практиці почали працювати з творами, які відкривали інші грані її голосу – колискові, духовна музика, повільні романси, де потрібна була ніжність, тепло, жіночність. Педагог обрав методику «дзеркального відгуку»: здобувачка співала фразу, потім слухала її в запису, а викладач не оцінював, а запитував – «що ти в цьому чуєш?», «а що ти хотіла сказати?». Це формувало слухову рефлексію без тиску. За кілька місяців Марія почала

відчувати свій голос як частину власної жіночої сутності – глибокої, зрілої, оксамитової. На захисті магістерського проекту вона виконала сольну програму з вокальним циклом на вірші жінок-поетес – і вперше дозволила собі співати не технічно, а «по-живому», емоційно, відкрито.

Іван, 17 років – перший курс училища, баритон. Юнак з маленького містечка, сором'язливий, з серйозною поставою й глибоко посадженим поглядом. Голос – «золотий баритон», надзвичайно природний тембр, але... він боявся його. Іван говорив пошепки, співав «наполовину», постійно «вмикав голову» замість тіла. На будь-який комплімент ніяковів, на сцені – скутий, завмерлий. Після першої контрольної викладач зрозумів: справа не в техніці, а в самооцінці. Хлопець просто не вірив, що має право звучати.

Педагог почав з дуже делікатної роботи: фізичні вправи на заземлення, елементи тілесної терапії, багато говорили про спів не як «виступ», а як «присутність». Вокальні вправи давалися у формі гри: імпровізація, діалоги без слів, фонетичні етюди на сміх, плач, вигук – усе це було способом «розбудити» тіло і вивільнити голос без оцінки.

Репертуар спершу був дуже простим – народні пісні, де він міг «розмовляти співом», а не демонструвати техніку. За пів року Іван вийшов на сцену на першому відкритому концерті училища – не просто як здобувач освіти, а як молодий чоловік, що говорить про себе голосом. З'явилася впевненість, внутрішній центр. Наступного року він виконав арію Ескамільйо з «Кармен» і отримав запрошення на молодіжний конкурс. Головне – не голос, а нова внутрішня ідентичність: хлопець, який дозволив собі звучати.

Індивідуальний підхід забезпечує не лише технічний розвиток здобувача освіти, але й його психологічний комфорт, мотивацію та впевненість у власному зростанні. Найефективніше він проявляється тоді, коли навчання побудоване на гнучкому комбінуванні педагогічних стратегій, які враховують ситуацію «тут і зараз». Наступна таблиця дає змогу побачити порівняльну характеристику індивідуального та стандартного

(уніфікованого) підходів у вокальній педагогіці.

Таблиця 2.2. Порівняння індивідуального та уніфікованого підходів у вокальній підготовці

Критерій	Уніфікований підхід	Індивідуальний підхід
Побудова занять	Однакова структура для всіх здобувачів	Підлаштування занять під індивідуальні особливості
Вибір репертуару	Типовий для кожної категорії голосу	Підбирається за тембром, психологією, рівнем підготовки
Технічні вправи	Однакові для групи або курсу	Модифікуються залежно від особливостей голосового апарату
Педагогічна взаємодія	Однотипна, формалізована	Особистісна, емоційно підтримуюча
Темп навчання	Стандартизований	Варіативний, динамічний
Підхід до оцінювання	За однаковими критеріями	З урахуванням індивідуального прогресу

Порівнюючи універсальний та особистий підходи у підготовці вокаліста, стає очевидним, що справжнє навчання неможливе без врахування індивідуальних особливостей кожного здобувача освіти. У той час як стандартний підхід орієнтований на середньостатистичного учня, пропонуючи уніфіковані методики та однаковий репертуар, індивідуальна модель дозволяє кожному здобувачу розкрити свій потенціал у комфортному темпі, зберігаючи природні особливості вокалу та уникаючи перенапруги.

Саме завдяки індивідуальному підходу здобувач освіти не тільки опановує технічні аспекти, але й відчуває персональну зацікавленість з боку викладача, що створює атмосферу довіри, психологічного комфорту та мотиваційної стабільності. Це особливо актуально в таких чутливих сферах, як вокал, де голос є не лише інструментом, а й відображенням емоційного

стану, характеру та внутрішньої відвертості людини.

Нижче наведено приклад, який демонструє, як індивідуальний підхід до навчання може не лише розкрити голос, а й сформувати впевненість та сценічну свободу:

Анастасія, 19 років – другий курс, колоратурне сопрано. Її голос – блискучий, легкий, з неймовірною здатністю до мелізмів, швидких пасажів, точних інтонацій. Здавалось би, ідеальний академічний інструмент. Але під час виступу здобувачка тримала емоційну дистанцію, її погляд – «замкнений», сценічна подача – відчужена. Її виконання сприймалось «правильним», але позбавленим життя.

Викладач помітив, що дівчина уникає складних драматичних творів і віддає перевагу технічним, де не потрібно надто «розкриватися». Під час розмови з'ясувалося: Анастасія в школі відчувала булінг через свою емоційність і зараз боїться виглядати «надто чутливою» на сцені. Це внутрішнє блокування виявлялось навіть у міміці – вона співала із застиглим виразом обличчя.

Педагог почав роботу з «внутрішнього дозволу» – з вправ на емоційну уяву: закриті очі, читання тексту від першої особи, інтонаційна імпровізація через невербальні звуки. Потім у роботу було включено твори, які не вимагали високої технічної майстерності, але були наповнені внутрішнім змістом – наприклад, «Ave Maria» Баха-Гуно, романси Лисенка. Поступово здобувачка почала дозволяти собі співати з «обличчям», рухом рук, навіть легким плачем – що раніше вважала «непрофесійним».

Паралельно з вокальними заняттями її було направлено на курс акторської імпровізації, де вона навчалась виражати емоції не голосом, а тілом, рухом, жестом. Під час контрольного виступу наприкінці семестру Анастасія виконала арію Олімпії з «Казок Гофмана» з такою внутрішньою щирістю, що навіть технічно складний матеріал «зазвучав» по-новому – як органічне, емоційно забарвлене висловлювання.

Викладач у підсумковому аналізі зазначив: «Ми не додали голосу, ми

зняли тінь». І це можливо лише тоді, коли педагог бачить за голосом – людину.

Ще одним ключовим елементом є зміна педагогічної стратегії в динаміці навчання. Наприклад, здобувач із сильним технічним потенціалом може відчувати труднощі з емоційною виразністю – у цьому випадку акценти роботи змінюються: більше уваги приділяється інтерпретації, сценічному самовираженню, роботі над образом. Водночас здобувач з яскравою артистичністю, але слабкою технікою потребує посиленої роботи над опорою, фразировкою, чіткістю інтонації. Усе це вимагає від педагога постійного аналізу та глибокої індивідуалізації підходів на кожному етапі навчання.

Таблиця 2.3. Зміна педагогічних акцентів залежно від профілю здобувача освіти

Тип профілю здобувача	Основні труднощі	Напрямки педагогічного акценту
Висока техніка, слабкий артистизм	Одноманітне виконання, брак емоційності	Робота з художнім образом, акторське тренування, уява
Сильна емоційність, недостатня техніка	Затиснення голосу, нестійке інтонування	Формування дихальної опори, стабілізація звукоутворення
Невпевненість, психологічна нестабільність	Страх сцени, тривожність, сором'язливість	Робота над мотивацією, сценічними імпровізаціями, підтримка
Високий рівень усіх параметрів	Відсутність зросту, стагнація	Ускладнення репертуару, постановка творчих завдань, конкурси

Розглянувши таблицю, що демонструє варіації педагогічного акценту

згідно з індивідуальними особливостями здобувача, варто перейти до конкретних прикладів з реальної практики викладання, котрі підкреслюють ефективність індивідуалізованого підходу. Ці приклади чітко демонструють, як ретельна робота викладача з врахуванням емоційного, технічного та психологічного стану здобувача сприяє його глибокому професійному та особистісному розвитку. Саме завдяки гнучкому коригуванню методики та формуванню особистісно орієнтованого середовища вдалося досягти відчутних результатів у вдосконаленні виконавської майстерності кожного здобувача освіти.

Приклад 1. Висока техніка, слабкий артистизм

Здобувачка освіти Марія, 20 років, здобувачка третього курсу, володіла відмінною технічною підготовкою: стабільне дихання, чітка звуковидобування, рівний діапазон в усіх трьох регістрах. Однак, при виконанні романсу чи арії, емоційна виразність практично відсутня: обличчя залишалося нерухомим, фрази були механічними, голос – надмірно академічно «чистим», але без глибини.

Педагогічний акцент було перенесено на роботу з уявою, образним мисленням та акторською імпровізацією. Здобувачка виконувала твори в різних емоційних «масках» (радість, журба, відчай), взаємодіяла з глядачем через погляд. Для розширення внутрішнього діапазону практикували вправи з читання тексту у різних стилях (іронічно, урочисто, трагічно). Через кілька місяців Марія продемонструвала значний прогрес у передачі емоційного змісту в «Ave Maria» Шуберта – твір «зазвучав» не тільки голосом, а й душею.

Приклад 2. Сильна емоційність, недостатня техніка

Здобувач освіти Владислав, 22 роки, прийшов на заняття з яскраво вираженою емоційністю, чудовим відчуттям тексту та акторською гнучкістю. Він легко входив в образ, умів захопити слухача, але його технічні навички були слабкими: дихання коротке, інтонація нестабільна, голосовий апарат перенапружений, особливо у forte.

Педагог зосередив зусилля на стабілізації технічної бази: вправи на опорі, робота з діафрагмою, контроль повітряного потоку. Впроваджено систему «пропівок на повітрі», поетапне розспівування на фрикативах, довгі стабільні ноти з м'яким атаками. Одночасно, емоційність не пригнічувалась, а спрямовувалась у технічно безпечні форми. Через 4 місяці здобувач вперше виконав складну драматичну арію з повним технічним контролем і, що важливо – без втрати емоційної глибини.

Приклад 3. Невпевненість, психологічна нестабільність

Здобувачка освіти Софія, 18 років, першокурсниця. Тендітна, з ніжним ліричним мецо-сопрано, але надзвичайно сором'язлива. Навіть на індивідуальних заняттях вона співала пошепки, з побоюванням, боялася помилитися, уникала сценічної діяльності. Публічні виступи викликали сльози та паніку.

Педагог зосередився на створенні максимально безпечного середовища: перші заняття проводилися у форматі тілесно-орієнтованих практик, спів «спиною до викладача», вокалізація без тексту, спочатку з закритими очима. Заняття тривали по 30 хвилин, щоб не перевантажувати. Потім – поступове введення партнерських дуетів, виступ у невеличкій групі, перша репетиція у порожній залі. Через рік Софія взяла участь у камерному концерті, виконавши «Ой не ходи, Грицю» з глибоким внутрішнім переживанням, чим розчулила весь зал.

Приклад 4. Високий рівень всіх параметрів, але відсутність росту

Здобувач освіти Ілля, 23 роки, один з найсильніших у групі: широкий діапазон, ідеальна інтонація, розвинена дикція, акторська виразність, стабільне дихання. Але педагог помітив, що здобувач «зупинився» у комфортній зоні: вибирав лише улюблений репертуар, уникав складних задач, не виявляв ініціативи до нових стилів. Педагогічна стратегія зазнала змін: Іллю залучили до конкурсу з сучасною музикою, де він виконував твори у незвичних для себе техніках (шепіт, гліссандо, Sprechgesang). Паралельно він отримав партію в оперній сцені з експресивною мізансценою,

де було багато фізичної дії. Також ввели самостійну роботу з аналізу твору, роботу з концертмейстером без викладача. Це стимулювало творчу ініціативу та відновило внутрішній інтерес до професійного зростання.

Індивідуальний підхід – це не просто один із варіантів роботи, а ключовий інструмент для розкриття особистості співака. Він створює умови для максимально ефективного формування виконавської майстерності, ґрунтуючись на довірі, діалозі та повазі до унікальності кожного здобувача освіти. Такий підхід сприяє не лише технічному вдосконаленню, а й вихованню впевненого, емоційно зрілого, професійно гнучкого артиста, здатного вільно реалізовувати свій потенціал на сцені.

РОЗДІЛ 3. МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ АКАДЕМІЧНОГО СПІВАКА

3.1. Методичні підходи до навчання вокального мистецтва

Підготовка сучасного академічного вокаліста вимагає різноманітних підходів, що поєднують традиційні методи та сучасні інструменти. Ключовими аспектами навчання є розвиток дихання, голосоутворення, виразності мовлення, резонансу, артикуляції та сценічної подачі. Кожен з цих методів має власні особливості, цілі та засоби для реалізації освітнього процесу. Варто підкреслити, що навчання співу – це комплексна та багатосарова діяльність, яка потребує систематичності, терпіння та глибокого розуміння техніки голосоутворення. У цьому контексті методики, що поєднують класичні та інноваційні елементи, стають фундаментом для досягнення високих результатів у підготовці вокалістів. Розвиток академічного співу включає набір вправ та технік, спрямованих на вдосконалення голосового апарату, формування правильного дихання, розвиток чіткої дикції та виразної сценічної гри.

Метод *bel canto*, що бере витоки з італійської школи, залишається основоположним у підготовці академічних співаків. Сутність цієї техніки полягає у створенні плавного, рівномірного та резонансного звуку, що досягається шляхом точного контролю дихання, резонаторів та м'язів артикуляції. Ключем до цієї методики є вміння правильно керувати диханням, забезпечуючи підтримку звуку протягом усього виконання. Використовуються вправи на легато, вокалізи Конконе, а також робота з діафрагмальним диханням. Прикладом є вправа співу довгих голосних «а», «е», «о», де акцент робиться на рівномірності звуку та плавності переходів між регістрами. Цей метод широко використовується для формування академічного тембру голосу та вдосконалення дикції. Крім того, він сприяє розширенню вокального діапазону, зміцненню дихального апарату та розвитку стійкого резонансу, що необхідно для створення яскравого та об'ємного звучання. Педагоги, які працюють з *bel canto*, підкреслюють

важливість поєднання технічної майстерності та художньої виразності, дозволяючи виконавцю досягти максимальної глибини та емоційності у виконанні музичних творів.

Німецька методика також має велику популярність, роблячи акцент на роботі з резонаторами та використанні глибокого діафрагмального дихання. Відмінною рисою цього підходу є прагнення до створення потужного та насиченого звуку, який досягається через активне залучення грудних та головних резонаторів. У процесі вокального навчання за німецькою школою активно застосовуються вправи на трелі, роботу з голосними та приголосними звуками, спів на низьких нотах для досягнення стабільності звучання. Зокрема, трелі використовуються для розвитку гнучкості голосу, поліпшення інтонаційної точності та рівномірності звучання. Особлива увага приділяється розвитку носових резонаторів, що сприяє створенню яскравого та дзвінкого звучання, характерного для німецької вокальної школи. Цей підхід також передбачає використання спеціальних вправ для розвитку грудного резонансу, що важливо для отримання об'ємного та повного звуку. німецька методика активно використовує роботу з артикуляційними вправами, спрямованими на чітку вимову та рівномірність звучання. Педагоги цієї школи часто використовують вправи для співу низьких нот, які допомагають розвивати стабільність звуку та покращувати резонансні характеристики голосу. Такий підхід дозволяє досягти значного об'єму звучання, що необхідно для виконання класичного репертуару, особливо творів німецьких композиторів.

Таблиця 3.1. Методики класичних вокальних шкіл

Методика	Вправи та прийоми	Мета
Bel Canto	Вокалізи Конконе, легато, робота над діафрагмою	Розвиток плавності, легкості звуку
Німецька школа	Робота з резонаторами, трелі, спів на низьких	Досягнення стабільності звуку, повноти тембру

	нотах	
Французька школа	Артикуляційні вправи, робота з дикцією	Чіткість вимови, емоційна виразність

Французька вокальна школа надає велике значення артикуляційним вправам та роботі над дикцією. Її основна мета – досягти чіткого вимовляння слів, що забезпечує максимальне донесення художнього змісту твору до слухача. Головною відмінністю є акцент на ясності та чіткості звучання, що формує неповторний стиль виконання. Французькі викладачі переконані, що якісна артикуляція сприяє не лише правильному формуванню звуків, а й сильному емоційному впливу.

Тому навчання часто містить роботу з окремими приголосними та голосними звуками, а також складними сполученнями, які тренують здатність виконавця виразно вимовляти текст у швидких темпах або складних музичних фразах. У процесі навчання широко застосовуються вправи з ритмічними текстами, що проголошуються у різних темпах та динаміках з метою покращення дикції та чіткої артикуляції. Наприклад, спів швидкими пасажами або виконання довгих вокалізів з наголосом на чіткості вимови приголосних звуків. Це дозволяє розвивати гнучкість мовного апарату та створювати виразний, чіткий звук навіть у складних музичних фразах. Крім того, важливою складовою французької школи є робота над тембровим розмаїттям, що дає змогу виконавцю передавати різні емоційні нюанси твору. Педагоги часто застосовують вправи на контрастні переходи між гучністю та тембром, що сприяє розвитку вокальної виразності та динамічної гнучкості.

Методика Estill Voice Training (EVT), розроблена Джо Естілл, базується на розділенні вокального апарату на окремі керовані частини. Це дає змогу досягти максимального контролю над звуком, а також змінювати тембр та якість звучання залежно від поставлених завдань. EVT активно використовується в поєднанні з класичними методами для розвитку

вокального діапазону, покращення резонансу та інтонації. Основним принципом EVT є концепція «опорних фігур» (Figures for Voice Control), яка передбачає тренування окремих частин голосового апарату — таких як гортань, язик, піднебіння, губи та діафрагма. Це дає можливість педагогу та здобувачеві окремо працювати над кожною частиною, удосконалюючи її функціонування і забезпечуючи необхідну гнучкість та контроль. Наприклад, робота з положенням гортані дає змогу змінювати тембр звуку від «світлого» до «темного», що є надзвичайно важливим для створення різних художніх образів. Крім того, EVT передбачає детальний аналіз режимів фонації, включно з м'якою та твердою атаками звуку, легато, стакато та іншими технічними прийомами.

Важливим аспектом цієї методики є також розвиток вокальної витривалості та діапазону, що досягається через поетапне тренування з використанням спеціально розроблених вправ. EVT також активно застосовується для покращення інтонаційної точності та роботи над резонансом, що є важливим у процесі навчання академічного співу. Поєднання EVT з класичними методами дає змогу педагогам створювати індивідуальні навчальні програми, які враховують особливості голосу кожного здобувача освіти та сприяють його всебічному розвитку.

Таблиця 3.2. Сучасні методики вокального навчання

Методика	Вправи та прийоми	Мета
EVT	Ізольоване тренування компонентів голосу (гортань, язик, піднебіння)	Розширення можливостей голосу, покращення інтонаційної точності
Техніка Олександера	Розслаблення тіла, правильна постава	Зняття м'язових затисків, покращення дихання
Українська методика	Робота з мовними особливостями, дикцією	Покращення інтонації, національний колорит

Застосування інтерактивних інструментів тепер є ключовою складовою в сучасній вокальній освіті. Спеціалізовані програми, наприклад, PRAAT або VoceVista, дають змогу досліджувати спектр звуку, виявляти резонансні частоти, коригувати інтонацію та тембр. Такий підхід гарантує глибший контроль над технічними нюансами співу та допомагає запобігти типовим помилкам в освітньому процесі.

Таблиця 3.3. Інтерактивні технології у навчанні вокалу

Інтерактивна технологія	Призначення	Приклади використання
PRAAT	Аналіз спектру звуку, робота з формантами	Визначення співочого форманту, корекція інтонаційних неточностей
VoceVista	Візуалізація голосового спектру	Підвищення точності інтонації, робота з резонансами
Відеозаписи	Самокорекція, аналіз сценічної виразності	Аналіз концертних виступів, покращення сценічної майстерності

Учителі все частіше інтегрують традиційні підходи з передовими технологіями, пристосовуючи їх до особистих вимог здобувачів. Скажімо, заняття з діафрагмальним диханням за методом *bel canto* може поєднуватися з аналізом звукового спектру через PRAAT для покращення точності інтонації та збагачення тембру. Метод EVT також застосовується для зосередженої роботи над певними ділянками голосового апарату, що дає змогу виправляти певні дефекти та розвивати потрібні вміння.

3.2. Роль педагогічного супроводу у процесі формування академічного співака

Педагогічний супровід у процесі опанування академічного співу вимагає системного та послідовного підходу. Це означає, що педагог зобов'язаний не лише передавати знання та навички, а й забезпечувати їхнє

поступове закріплення, поглиблення та вдосконалення на всіх етапах навчального шляху. Ключовою складовою є систематичність, що передбачає регулярне оцінювання досягнень здобувача освіти, своєчасне внесення коректив у навчальний план та гнучке реагування на індивідуальні потреби виконавця. Педагог, виступаючи наставником та методистом, здійснює безперервний моніторинг розвитку здобувача освіти, оцінює прогрес, визначає сильні та слабкі аспекти виконавця, розробляє нові методичні підходи, адаптовані до його індивідуальних особливостей. Крім того, педагогічний супровід включає в себе не тільки технічне навчання, а й виховання художнього смаку, розвиток емоційної чутливості та сценічної виразності.

Педагогічна робота зі здобувачем повинна бути максимально індивідуалізованою, оскільки кожен голос має свої унікальні особливості, які потребують розвитку з урахуванням природних можливостей виконавця. Не менш важливо, щоб педагог не лише допомагав здобувачеві долати технічні труднощі, а й мотивував його до подальшого самовдосконалення. Створення сприятливого психологічного клімату на заняттях, підтримка та заохочення, здатність пояснювати складні аспекти техніки зрозумілою мовою – все це є ключовими компонентами успішного педагогічного супроводу. Педагог має бути надзвичайно уважним до деталей, адже навіть незначні технічні недоліки, які залишаються непоміченими, можуть вплинути на якість виконання у майбутньому.

Одним з основних елементів педагогічного супроводу є комплексна діагностика вокальних здібностей здобувача освіти. Це включає детальний аналіз таких аспектів, як діапазон голосу, його тембр, резонансні можливості, рівень розвитку дихання, артикуляційних навичок та дикції. Комплексна діагностика дозволяє визначити як сильні, так і слабкі сторони виконавця, що є фундаментом для розробки індивідуального навчального плану. Педагог проводить аналіз технічних можливостей здобувача через виконання вокалізів, вправ та творів різної складності. Наприклад, для оцінки

резонансних характеристик голосу застосовуються вправи на спів відкритих голосних звуків, що дозволяє визначити рівень використання головних та грудних резонаторів. Робота над дикцією включає виконання скоромовок, речитативних вправ, спів складних текстів, що допомагає виявити недоліки у вимові та усунути їх.

Оцінка діапазону голосу є одним з найважливіших етапів діагностики, оскільки від цього залежить не лише вибір репертуару, а й подальший розвиток вокальних можливостей здобувача. Педагог повинен з'ясувати, які регістри голосу є сильнішими, а над якими необхідно працювати додатково. Особливу увагу слід приділяти роботі над переходами між регістрами, що часто становить проблему для багатьох вокалістів. Важливо також оцінити здатність здобувача освіти до тривалого звуковедення, рівномірності дихання та його контролю. Цього досягають за допомогою спеціальних дихальних вправ, що включають тривалий спів на одній ноті або вокалізацію на різних інтервалах.

Таблиця 3.4. Методи комплексної діагностики вокальних здібностей

Метод діагностики	Опис методу	Приклади використання
Прослуховування	Виконання здобувачем різних вокальних творів	Виявлення сильних та слабких сторін техніки
Аналіз відеозаписів	Оцінка сценічної поведінки та виразності	Визначення помилок, робота над виразністю
Вокальні тести	Виконання спеціальних вправ	Перевірка діапазону, дихання, дикції
Спектральний аналіз	Використання програм PRAAT, VoceVista	Аналіз формант, резонансів, інтонації

Методичне забезпечення також охоплює формування індивідуальної траєкторії росту здобувача освіти. Це передбачає конструювання комплексу вправ для покращення дихальної техніки, артикуляції, тембрального

забарвлення, інтонаційної виразності, а також підбір пісенного матеріалу, враховуючи технічні та мистецькі здібності учня. Наприклад, на початковій стадії навчання можна використовувати прості вокальні вправи для тренування дихання та рівномірності звучання, натомість на вищому рівні – складні арії, що вимагають бездоганного оволодіння співацькою технікою та інтерпретаційними вміннями.

Таблиця 3.5. Елементи індивідуального плану розвитку
здобувача освіти

Компонент плану	Методи реалізації	Приклади вправ та творів
Дихання	Робота з діафрагмою, контроль видиху	Вправи на тривале дихання, вправи «ссс», «шшш»
Тембр	Робота з резонаторами, зміна тембрових фарб	Вокалізація на різних голосних, спів на «mmm»
Інтонація	Робота над точністю звуковедення	Вокалізи Конконе, вправи на інтервали та гами
Артикуляція	Робота над дикцією, чіткістю вимови	Речитативні вправи, виконання швидких пасажів
Репертуар	Вибір творів різного стилю та характеру	Арії з опер, романси, народні пісні

Важливою складовою супроводу педагога є спостереження за розвитком здобувача освіти, яке відіграє ключову роль у навчанні академічного співу. Спостереження – це процес, що триває постійно,

передбачаючи систематичне відстеження змін у техніці вокалу, тембрі, інтонації та сценічній виразності здобувача. Педагог повинен не лише фіксувати результати, але й аналізувати їх, виявляючи успіхи або ті аспекти, що вимагають додаткової уваги та покращення. Це дає змогу вчасно вносити корективи в процес навчання, спрямовувати здобувача у правильному напрямку та уникати помилок, які можуть закріпитися у техніці співу.

Моніторинг розвитку здобувача освіти має бути всебічним і враховувати всі аспекти виконавської діяльності: дихання, дикцію, резонанс, палітру тембру, інтонаційну точність, сценічну виразність та емоційне наповнення твору. Одним із важливих методів, що допомагає педагогам здійснювати об'єктивне спостереження, є використання відеозаписів. Цей метод дозволяє зафіксувати кожен етап навчання, порівнювати різні виступи та робити висновки щодо розвитку здобувача освіти. Завдяки відеозаписам педагог може не тільки оцінювати технічні аспекти виконання, а й звертати увагу на сценічну виразність, міміку, жести та загальне враження від виступу. Для здобувача освіти відеозаписи є цінним інструментом самокорекції, адже, переглядаючи свої виступи, він може об'єктивно оцінювати себе з боку та помічати недоліки, які важко визначити під час безпосереднього виконання.

Іншим важливим інструментом спостереження є спектральний аналіз, який дає змогу виявляти технічні недоліки у роботі резонаторів, тембру, інтонаційної точності та рівності звуковедення. Використання програм, як-от PRAAT або VoceVista, дозволяє здійснювати детальний аналіз спектру звуку, визначати співочий формант, оцінювати гармонійні складові голосу. Це надає педагогу об'єктивні дані, які можуть бути використані для подальшої корекції технічних аспектів виконання. Спеціально корисним спектральний аналіз є у роботі над тембром голосу, його рівномірністю по всьому діапазону та розвитком резонансних можливостей.

Моніторинг є невіддільною частиною навчання, оскільки він дозволяє своєчасно визначати сильні та слабкі сторони здобувача, створювати

індивідуальну програму навчання, адаптовану до його потреб. Крім того, постійне оцінювання прогресу допомагає педагогу краще розуміти, які методи працюють ефективно, а які потребують змін або доповнень. Це особливо важливо в сучасному навчанні, де поєднуються класичні методи та інноваційні технології, і необхідно знайти оптимальний баланс між ними.

Окрім методичного аспекту, важливим компонентом педагогічного супроводу є психологічна підтримка, яка часто визначає загальний успіх навчання. Педагог має створити сприятливу атмосферу для розвитку творчої особистості, засновану на взаєморозумінні, довірі та повазі до здобувача освіти. Це включає не лише передачу знань, але й підтримку емоційного стану виконавця, що є особливо важливим у процесі підготовки до концертів, конкурсів або іспитів.

Молоді співаки, котрі тільки розпочинають свою професійну діяльність, особливо потребують психологічної підтримки. Для багатьох сцена – нове та часто лякаюче середовище, яке може викликати страх, невпевненість або навіть паніку. Педагог повинен допомогти здобувачеві подолати ці бар'єри, розвинути впевненість у власних силах, навчити контролювати емоції та використовувати їх з користю під час виконання. Це досягається завдяки поступовому залученню здобувача освіти до публічних виступів, створення ситуацій, де він може відчувати себе комфортно і безпечно.

Психологічна підтримка передбачає не тільки заохочення та похвалу за успіхи, але й конструктивну критику, яка допомагає здобувачеві розуміти свої помилки та працювати над їх виправленням. Важливо, щоб критика була подана у позитивному ключі, без надмірного акцентування на помилках, щоб не знизити мотивацію виконавця. Педагог має бути чуйним до емоційного стану здобувача освіти, вміти розпізнавати моменти, коли потрібна додаткова підтримка чи натхнення.

Таблиця 3.6. Методи психологічного супроводу

Метод підтримки	Опис методу	Приклади застосування
Психологічні тренінги	Вправи для зняття м'язової напруги, розслаблення	Використання техніки Олександера
Позитивне підкріплення	Заохочення досягнень, похвала за успіхи	Позитивний відгук педагога, стимулювання творчості
Робота з емоціями	Розвиток здатності виражати емоції через спів	Вправи на емоційну виразність, інтерпретацію творів
Концертна практика	Підготовка до виступів, робота над сценічною поведінкою	Участь у конкурсах, концертних програмах

Педагогічний супровід – це не просто викладання співу, а справжня співпраця двох людей: педагога та учня. Вона ґрунтується на взаємній повазі, взаєморозумінні, підтримці та надихаючій атмосфері. Цей процес є комплексним і водночас сповненим людяності, поєднуючи в собі методичні, психологічні, мотиваційні та творчі аспекти.

Справжній педагог здатен бачити в здобувачеві освіти не тільки учня, а цілісну особистість зі своїми цілями, хвилюваннями та мріями. Він відчуває і розуміє свого учня, допомагає йому долати труднощі та підтримує в кожному здобутку, навіть найменшому. Це людина, яка сприяє створенню довірливого середовища, де не страшно помилятися, де невдачі розглядаються як сходинки до особистісного зростання.

Справжній педагог знає, що техніка – це лише частина успіху. Щоб студент став повноцінним митцем, йому треба вміти відчувати музику, глибоко її розуміти, проживати кожний твір, а не тільки його відтворювати. Це потребує розвитку емоційного інтелекту, здатності передавати власні

емоції голосом, знаходити в музиці особистий сенс і ділитися ним із слухачами. Цей процес є настільки ж важливим, як і навчання правильному диханню чи дикції.

Водночас, педагогічний супровід – це і про мотивацію. Не кожний день є вдалим, не все звучить добре з першої спроби. Але справжній педагог здатен підтримати тоді, коли опускаються руки. Він вміє підібрати потрібні слова, щоб у здобувача знову виникло бажання працювати, щоб він не боявся помилок та продовжував рухатися вперед.

3.3. Сучасні технології у навчанні академічного співу

Сучасні технології сьогодні стали невід’ємною частиною навчання академічного співу. Вони не лише сприяють покращенню якості вокалу, але й відкривають неперевершені можливості як для викладачів, так і для здобувачів освіти в розрізі аналізу голосових даних, відточування техніки співу та формування індивідуалізованих освітніх планів. У сучасному світі, де технологічний прогрес вражає своєю швидкістю, життєво важливо вміти застосовувати їх на користь освітнього процесу, зберігаючи при цьому творчу складову співу.

Впровадження інноваційних методів та спеціалізованих програмних рішень дозволяє здобувачам освіти глибше розуміти механізми роботи власного голосу, виявляти проблемні моменти та окреслювати шляхи для досягнення бажаного звучання. Це не просто інструменти для аналізу, а спосіб поглянути на себе збоку, усвідомити недоліки та окреслити стратегії їх виправлення. Сучасні технології роблять освітній процес більш прозорим, зрозумілим і адаптивним, дозволяючи виконавцю глибше зануритися у світ звуку та ефективніше управляти власним вокалом.

Застосування програм для спектрального аналізу голосу стало справжнім проривом в педагогіці академічного співу. Завдяки цим технологіям, викладачі та здобувачі освіти отримують доступ до детального аналізу голосу, що раніше було прерогативою професійних лабораторій. Програми, такі як PRAAT, VoceVista, Spectrograph та багато інших, дають

можливість вивчати голос з наукової перспективи, розкласти його на складові та ретельно аналізувати кожний аспект.

Зокрема, PRAAT – це надзвичайно потужний інструмент, розроблений в Амстердамському університеті, призначений для детального аналізу частот, амплітуд, гармонік та спектрограм голосового сигналу. Це програма, яка дозволяє побачити голос у такому форматі, який неможливо почути. Вона відображає різні частоти, гучність звуку, гармонійні компоненти та інші характеристики, що допомагають виявляти недоліки у вокальній техніці. PRAAT сприяє розумінню роботи резонаторної системи, оцінці чистоти інтонації та коректності дихальної техніки. Це особливо актуально для академічного співу, де якість звучання та точність інтонації є ключовими факторами.

Інша популярна програма – VoceVista, що дає змогу візуалізувати спектр голосу в реальному часі. Це надзвичайно цінний інструмент, адже він дозволяє співаку чи викладачу бачити зміни у звуці під час співу. Наприклад, можна спостерігати, як змінюються гармонійні складові голосу залежно від положення гортані, дихання чи артикуляції. Такий підхід дає змогу викладачам та студентам працювати над конкретними аспектами техніки співу, покращувати резонанс та досягати бажаного тембру. VoceVista допомагає виявляти навіть найменші зміни у звучанні, що робить процес навчання більш ефективним та цілеспрямованим.

Ще одним важливим інструментом є Spectrograph – програма, що застосовується для детального аналізу гармонійних характеристик звуку. Вона допомагає оцінювати якість звучання на різних частотах, визначати силу та чистоту звуку, а також функціонування різних резонаторів. Це дозволяє виявляти недоліки в тембрі голосу, визначати шляхи для їх корекції та покращувати якість виконання. Spectrograph допомагає побачити ті нюанси, які неможливо відчутти чи почути на слух. Завдяки цьому інструменту, викладач і здобувач можуть працювати над удосконаленням голосу з максимальною точністю.

Таблиця 3.7. Основні програмні засоби для аналізу голосу

Програма	Основні функції	Приклади використання
PRAAT	Спектральний аналіз, оцінка формантів, інтонації	Аналіз резонансів, робота над чистотою звуку
VoceVista	Візуалізація звукових хвиль, робота з формантами	Робота над тембром, аналіз голосового спектру
Spectrograph	Аналіз гармонік та спектру голосу	Вивчення спектральних характеристик звуку

Крім програм для аналізу голосу, сучасні технології дарують цілий ряд інтерактивних навчальних платформ, що перетворюють процес навчання на не лише ефективний, але й захопливий. Такі застосунки, як SingSharp, VocalizeU, VoCo, VoxTools та інші, стали справжнім проривом у педагогіці співу, адже вони дають змогу учням не просто вдосконалювати свій голос, а й робити це з максимальною точністю та миттєвим зворотним зв'язком. Це геть інший підхід до навчання, котрий робить його більш динамічним, гнучким та цікавим.

Ці платформи розроблені так, щоб допомогти вокалісту розібратися у своєму голосі та навчитися керувати ним на професійному рівні. Вони дозволяють не лише слухати себе, а й бачити свій голос – буквально спостерігати за коливаннями частот, резонансів, силою звуку під час виконання. Це ніби тримати у руках мікроскоп та досліджувати власний голос у найдрібніших подробицях. Завдяки цьому співак отримує змогу зрозуміти, що саме відбувається під час співу, які елементи техніки працюють добре, а над чим варто ще попрацювати.

Одна з найголовніших переваг таких платформ – миттєвий зворотний зв'язок. Це означає, що співак може одразу бачити, чи вийшло в нього правильно взяти ноту, чи є проблеми з інтонацією, диханням або тембром. Наприклад, SingSharp допомагає здобувачам освіти відточувати інтонацію та

діафрагмальне дихання за допомогою спеціальних вправ, котрі адаптуються до рівня виконавця. Програма чітко демонструє, які ноти вийшли вірно, а де інтонація «просіла». Це нагадує роботу з тренером у спортивному залі, де кожен рух контролюється та вдосконалюється до ідеалу.

Інша платформа, VocalizeU, пропонує комплексні тренування для вокалістів, охоплюючи всі аспекти техніки співу. Вона дозволяє працювати над резонансним звучанням, контролем дихання, розширенням діапазону та розвитком динамічної палітри. Це не просто набір вправ – це цілісна система, яка допомагає співакові поступово покращувати свої навички, долати слабкі місця та знаходити нові можливості для творчого самовираження.

VoCo спеціалізується на спектральному аналізі та оцінці інтонації. Вона дає змогу співакові бачити свій голос у вигляді графіка, що показує зміни у частотах та амплітудах. Це сприяє виявленню найдрібніших помилок в інтонації та їх своєчасному виправленню. Такий підхід надзвичайно ефективний, особливо для тих, хто прагне досягти максимальної точності у виконанні.

А от VoxTools зосереджений на тренуванні діапазону голосу та розвитку гнучкості зв'язок. Це програма, яка пропонує спеціальні вправи для розширення діапазону, покращення резонансу та контролю над звуковидобуванням. Вона допомагає співакові краще розуміти свій голос, відчувати, де є сильні сторони, а де слід приділити більше уваги.

Використання таких платформ суттєво розширює можливості педагогів та учнів. Це не просто додатки для тренування – це цілі навчальні системи, котрі враховують індивідуальні особливості голосу, дозволяють створювати персональні програми навчання та постійно контролювати свій прогрес. Наприклад, співак може щодня записувати свої вправи та відстежувати, наскільки він просунувся у розвитку голосу впродовж місяця чи навіть року. Це додає мотивації та сприяє постановці нових цілей.

Таблиця 3.7. Інтерактивні навчальні платформи

Платформа	Основні функції	Приклади використання
SingSharp	Вправи на інтонацію, діафрагмальне дихання	Робота над рівністю звуку, інтонаційною точністю
VocalizeU	Комплексні тренування для вокалістів	Розвиток резонансного звучання, контроль дихання
VoCo	Спектральний аналіз, оцінка інтонації	Підвищення точності інтонації, робота над тембром
VoxTools	Вправи для розвитку діапазону голосу	Розширення діапазону, тренування мелізматики

Одним з найефективніших та найдоступніших способів сучасного викладання академічного співу є аналіз відеозаписів. Це справжня інновація в освітньому процесі, адже відеоматеріали дають можливість здобувачу освіти побачити себе ніби збоку, тобто «почути» себе очима, зафіксувати візуально, що саме відбувається під час співу. Це не просто фіксація, а змога об'єктивно оцінити власну роботу, помітити те, що важко зауважити, перебуваючи в процесі безпосереднього співу.

Відеозаписи надають необмежену кількість переглядів. Це дає можливість викладачеві та здобувачу освіти розбирати кожен момент виконання, знаходити недоліки та працювати над їх усуненням. Адже часто буває, що під час «живого» виступу важко визначити, наскільки вдало звучить конкретний уривок, чи вдалося передати емоційне наповнення твору, чи була сцена по-справжньому переконливою. Відеозапис дозволяє повернутися до цих моментів, розбирати кожен нюанс та поступово поліпшувати якість співу.

Більше того, відео дозволяють розгледіти не тільки технічні помилки, а й те, як співак виглядає на сцені, як він рухається, які жести та міміка супроводжують спів. Часто саме ці нюанси формують враження від виступу, роблять його незабутнім або, навпаки, непереконливим та невиразним.

Співак може думати, що його обличчя передає емоційний зміст твору, але, переглянувши відео, розуміє, що вираз обличчя залишається незмінним або не відповідає авторському задуму. Розбираючи такі моменти, здобувач освіти вчиться працювати не тільки з голосом, а й з тілом, жестами, поглядом.

Особливо корисним є порівняння відеозаписів, зроблених на різних етапах навчання. Наприклад, переглядаючи відео свого виступу місяць чи рік потому, здобувач може побачити, як змінився його голос, як покращилася техніка, чи стала міміка виразнішою, чи вдалося подолати страх перед сценою. Це дає відчуття прогресу, додає впевненості у власних силах та мотивує до подальшої роботи.

Таблиця 3.8. Переваги використання відеозаписів у навчанні

Переваги	Приклади застосування
Об'єктивний аналіз	Виявлення помилок у техніці співу, сценічній виразності
Спостереження прогресу	Порівняння виступів на різних етапах навчання
Робота над сценічністю	Аналіз міміки, жестів, рухів на сцені

Використання відеозаписів у процесі навчання академічного співу – надзвичайно ефективний метод, що значно розширює можливості як для здобувачів освіти, так і для викладачів. Завдяки цьому інструменту забезпечується об'єктивний аналіз виконавської діяльності, можливість зіставляти різні етапи навчання та розкривати індивідуальний потенціал студента.

Однією з основних переваг використання відеозаписів є можливість отримати неупереджену оцінку власного виконання. Під час співу виконавець зосереджується на технічних аспектах, інтерпретації музичного твору та емоційній виразності. Однак одночасне виконання та оцінка власного співу часто ускладнюють об'єктивний аналіз якості звучання, дикції, дихання та сценічної виразності. Відеозаписи дозволяють здобувачеві

переглядати свій виступ стільки разів, скільки потрібно для детального аналізу. Це дає можливість розглянути кожен аспект виконання окремо, зосереджуючись на деталях, які залишаються непоміченими в процесі «живого» виступу.

Використання відеозаписів дає здобувачу змогу не лише аналізувати технічні помилки, але й виявляти недоліки у сценічній поведінці, міміці та жестах. Наприклад, переглядаючи відео, здобувач може помітити, що його обличчя не передає емоції музичного твору або що жести виглядають неприродно. Це дозволяє усунути такі недоліки та зробити виступ більш виразним та переконливим. Особливо важливим цей аспект є для виконавців, які прагнуть покращити свої сценічні навички та підвищити загальне враження від виступу.

Відеозаписи також надають можливість порівнювати різні інтерпретації одного й того ж музичного твору. Співак може записати декілька варіантів виконання та проаналізувати, який з них є найвдалішим з точки зору техніки, емоційної виразності та художнього задуму. Це дозволяє експериментувати з темпом, динамікою, артикуляцією та іншими аспектами виконання, що сприяє розвитку індивідуальності виконавця та творчої свободи.

Особливо важливим є використання відеозаписів для порівняння виступів на різних етапах навчання. Записуючи свій спів протягом тривалого періоду часу, здобувач має змогу відстежувати динаміку власного розвитку. Це допомагає побачити, як змінюється голос, техніка співу, сценічність, дикція та інші компоненти виконавської майстерності. Зіставлення записів, зроблених на початку навчання та через певний час, дає змогу чітко визначити досягнення та виявити аспекти, які потребують додаткової уваги.

Відеозаписи сприяють вдосконаленню самоаналізу та самокорекції, що є важливим елементом професійного зростання виконавця. Спостерігаючи за власними виступами, здобувач розвиває здатність критично оцінювати себе, усвідомлювати власні помилки та працювати над їх виправленням. Це

створює передумови для формування самостійності в освітньому процесі, що є важливим аспектом професійної підготовки.

Використання відеозаписів є також цінним інструментом для викладачів. Воно дозволяє не лише аналізувати виступи здобувачів освіти, але й наочно показувати їм їх сильні та слабкі сторони. Викладач може разом зі здобувачем переглядати запис, зупиняючи його в певних моментах, акцентуючи увагу на технічних або інтерпретаційних недоліках. Такий підхід робить освітній процес більш прозорим та доступним для здобувача освіти, забезпечуючи ефективний зворотний зв'язок.

Варто також відзначити, що відеозаписи є чудовим засобом мотивації здобувачів освіти. Спостереження за власним прогресом викликає відчуття досягнення, стимулює до подальшої роботи над собою та допомагає ставити нові цілі. Це особливо важливо для молодих виконавців, які тільки розпочинають свій професійний шлях і потребують підтримки та заохочення.

Застосування відеозаписів у процесі навчання академічного співу – надзвичайно корисний інструмент, який дає можливість забезпечити об'єктивний аналіз, покращити техніку виконання, розвинути сценічну виразність та мотивувати здобувача до постійного вдосконалення. Це метод, що значно підвищує ефективність освітнього процесу та сприяє професійному зростанню виконавця.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження було всебічно проаналізовано процес формування сучасного академічного співака, взявши до уваги методичні, педагогічні, психологічні та технологічні аспекти. Дане дослідження допомогло визначити ключові критерії, принципи та методи, що гарантують професійне становлення вокалістів у нинішніх умовах.

По-перше, історичний огляд еволюції української академічної вокальної школи продемонстрував, що становлення національного академічного співу ґрунтується на багаторічних народних традиціях, духовній музиці, оперній культурі, композиторській творчості та педагогічній практиці. Протягом свого розвитку українська вокальна школа зазнала впливу європейських технік (*bel canto*, німецька, французька школи), проте завжди зберігала власну своєрідність та національну ідентичність. Сучасний період розвитку відзначається активною інтеграцією у світовий музичний простір, що вимагає збереження й вдосконалення національних традицій.

Аналіз методик навчання академічного співу дозволив виявити різні підходи до формування професійного вокаліста. Методика *bel canto* залишається основою для навчання вокалістів, забезпечуючи плавність звуковедення, гнучкість голосу, розширення діапазону та розвиток тембрових можливостей. Німецька школа зосереджена на розвитку резонансного звучання, гучності звуку та чіткої артикуляції. Французька методика акцентує увагу на чіткості вимови, емоційній виразності та технічній точності. Разом з тим, сучасні методики, такі як *Estill Voice Training (EVT)* та техніка Олександра, надають нові можливості для вдосконалення вокальної техніки, зокрема, через ізольоване тренування окремих компонентів голосового апарату, роботу з м'язовими затисками та розвиток резонансних характеристик.

Особливу увагу в дослідженні було приділено питанню педагогічного супроводу у процесі навчання вокалістів. Було з'ясовано, що ефективність

навчання залежить від індивідуального підходу до кожного здобувача освіти, врахування його фізіологічних, психологічних та творчих особливостей. Сучасні педагогічні методи передбачають не лише розвиток техніки співу, а й формування емоційної виразності, інтерпретаційних навичок, сценічної поведінки та здатності до творчого самовираження. Педагогічний супровід охоплює систему моніторингу, діагностики, розробку індивідуальних навчальних планів, постійне оцінювання прогресу та коригування освітнього процесу.

Інноваційні технології відіграють значну роль у сучасному навчанні академічного співу. Застосування програм для спектрального аналізу голосу (PRAAT, VoceVista, Spectrograph) дозволяє детально вивчати темброві характеристики, резонанси, частотний спектр та інтонаційну точність. Це дає можливість виявляти технічні недоліки, створювати індивідуальні програми вдосконалення та об'єктивно оцінювати результати навчання. Інтерактивні навчальні платформи (SingSharp, VocalizeU, VoCo, VoxTools) забезпечують зворотний зв'язок у режимі реального часу, що сприяє розвитку слухового контролю, технічної майстерності та інтерпретаційної гнучкості.

Педагогічний супровід також передбачає психологічну підтримку, яка є важливою складовою освітнього процесу. Врахування психологічних особливостей здобувача освіти, створення комфортного середовища для творчої самореалізації, розвиток емоційної стійкості та мотивації є ключовими факторами успішного навчання. Емоційний інтелект, здатність до самоаналізу та глибини інтерпретації стають невід'ємною частиною процесу формування академічного співака.

У ході дослідження було розроблено рекомендації для вдосконалення процесу навчання академічних вокалістів. Основними положеннями є забезпечення індивідуального підходу до кожного здобувача освіти, комбінування класичних методик з інноваційними технологіями, створення системи моніторингу та діагностики, а також педагогічного супроводу, який передбачає підтримку та мотивацію здобувача на всіх етапах навчання.

Практична цінність роботи полягає у можливості використання запропонованих методик і рекомендацій у процесі навчання вокалістів різних спеціалізацій та рівнів підготовки.

Проведене дослідження підтвердило актуальність комплексного підходу до формування сучасного академічного співака, який поєднує традиційні методики, сучасні технології та індивідуальний педагогічний супровід. Отримані результати можуть бути використані в педагогічній практиці для вдосконалення системи підготовки вокалістів, розширення їх творчих можливостей та формування повноцінного митця, здатного вільно реалізувати себе в сучасному музичному просторі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонюк В. Г. Українська вокальна школа: етнокультурологічний аспект: монографія. Київ: Українська ідея, 2001. 144 с.
2. Антонюк В. Г. Вокальна педагогіка (сольний спів) : підручник. 2-ге вид. Київ: LAT&K, 2012. 192 с.
3. Антонюк В. Г. Вокальна педагогіка (сольний спів): підручник. Київ : ЗАТ Віпол, 2007. 174 с.
4. Арії, романси та пісні західноукраїнських композиторів ХІХ – першої половини ХХ ст. Івано-Франківськ: Плай, 2005. 114 с.
5. Бандрівська О. Науково-методичні праці, статті, рецензії// Наукові збірки ЛДМА ім. М. Лисенка. Вип. 6. Львів: Апріорі, 2002. 147 с.
6. Базиликут Б. Орфоепія в співі. Львів: ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2001. 135 с.
7. Врублевська В. В. Соломія Крушельницька. Київ: Дніпро, 1986. 358 с.
8. Вивчення та інтерпретація вокальних творів італійських композиторів ХVІ–ХVІІІ століть: навч.-метод. посіб. / уклад. Є. Шуневич. Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ ДДПУ ім. І. Франка, 2016. 22 с.
9. Вокально-педагогічні принципи і вокальні поради Олександра Карпатського : метод. рек. для студентів-вокалістів / уклад. Т. Карпатська. Львів, 1990. 56 с.
10. Добронравова С. А., Шевченко В. В. Сутність та значення академічного сольного виконання в українській музичній культурі // Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Мистецтвознавство. 2017. № 37. С. 183–196.
11. Гнидь Б. Історія вокального мистецтва. Київ: НМАУ, 1997. 320 с.
12. Жишкович М. А. Основи вокально-педагогічних навичок: метод. поради для студ. вокальних ф-тів вищ. навч. закл. культури і мистецтв ІІІ–ІV рівнів акредитації. Львів: ЛДМА ім. М. Лисенка, 2007. 44 с.

13. Жишкович М. Освітньо-педагогічні аспекти розвитку вокального мистецтва Львова (друга половина XIX – перша половина XX ст.): монографія. Львів: СПОЛОМ, 2012. 256 с.
14. Зотова В. Інтерактивний аспект сучасної вокальної освіти вчителів на прикладі методу EVT // Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти. 2019. Вип. 11. С. 214–224.
15. Кавун В. М. Історико-теоретичні аспекти становлення вокального мистецтва // Міжнародний вісник: культурологія, філологія, музикознавство. 2017. Вип. 1 (8). С. 160–164.
16. Комаревич І. Методичні рекомендації Соломії Крушельницької в контексті вокальної педагогіки її сучасників // Українська музика. 2017. № 1 (23). С. 55–62.
17. Кречко Н. М., Комарніцький Я. В. Борис Гмиря як видатний інтерпретатор героїчних образів українського оперного репертуару // Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Музичне мистецтво. 2022. Т. 5, № 2. С. 227–240.
18. Люш Д. Розвиток і збереження співочого голосу. Київ: Музична Україна, 1988. 138 с.
19. Марія Касьяненко. Барочна вокальна стилістика як виконавська проблема (стратегії класу Є. С. Мірошніченко) [Електронний ресурс]. URL: https://aspekty.kh.ua/vypusk10/aspekty_10_19_%D0%BA%D0%B0%D1%81%D1%8C%D1%8F%D0%BD%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE.pdf (дата звернення: 23.03.2025)
20. Микиша М. В. Практичні основи вокального мистецтва. Київ: Музична Україна, 1985. 80 с.
21. Опенько В. Оперна спадщина Г. Ф. Генделя: минуле і сучасне [Електронний ресурс]. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/5679/1/Openko> (дата звернення: 23.03.2025)
22. Окіпна Т. П. Арії Г. Ф. Генделя в академічному репертуарі

сучасного співака [Електронний ресурс]. URL: file:///C:/Users/User/Downloads/261-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-377-1-10-20191219.pdf (дата звернення: 23.03.2025)

23. Соломія Крушельницька : у 2 ч. / упоряд. М. Головащенко. Ч. 1: Спогади. Київ : Музична Україна, 1978.

24. Стасько Г., Шуляр О. Голос людини та вокальна робота з ним. Івано-Франківськ, 2010. 333 с.

25. Стахевич О. Вокальне мистецтво Західної Європи: творчість, виконавство, педагогіка. Київ: НМАУ ім. П. І. Чайковського, 1997. 272 с.

26. Український романс / упоряд. Л. Божко. Львів : ЛДМА ім. М. Лисенка, 2005. 196 с.

27. Чайка В. Мистецтво творити голосом. Роль психофізичного стану студента у розвитку його вокальної майстерності: поради педагога. Львів: Місіонер, 2008. 104 с.

28. Шуневич Є. Систематизація та використання індивідуальних вокально-технічних вправ для розвитку всіх типів голосів у класі постановки голосу: метод. рек. Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ ДДПУ ім. І. Франка, 2006. 21 с.